

Опис досвіду роботи вчителя української мови та літератури
Миргородської ЗОШ І-ІІІ ст.№7 Ксьонз О.М.
2017-2022 рр.

**Розвиток критичного мислення
на уроках української мови та літератури.
Медіаграмотність як засіб розвитку творчого мислення
на уроках української мови та літератури**

*Щоб домогтися найбільшого результату від дій, які
ми робимо, необхідно вміти думати і вчитися...
Ми повинні починати навчати мисленню ще в школі.
Освіта була б більш повною, а навчання – більш
ефективним, якби ми знали, Як думати
Р.Хант, Т.Базан
«Як створити інтелектуальну організацію»*

Вступ

Очевидним є те, що традиційна школа, орієнтована на передавання знань, умінь і навичок, не встигає за темпами їх нарощування. А значна частина знань, які освоюють діти, була здобута людством 200-400 років тому. Головними недоліками традиційної системи освіти є породжені нею невміння і небажання дітей вчитися, несформованість ціннісного ставлення до власного розвитку. Подолання кризи сучасної освіти можливе завдяки інтенсивному реформуванню її відповідно до вимог часу, у процесі формування принципово нової системи загальної освіти, яка поступово замінюватиме традиційну. Сьогодні чи не найбільш вживаними на різних рівнях спілкування і в наукових дослідженнях є словосполучення «інноваційний підхід», «інноваційні стратегії розвитку» тощо. Освіта формує особистість – мудрого і відповідального творця власного життя і громадянина країни. Сьогодні такою освітою може бути лише

освіта інноваційна. В свою чергу лише розважлива, мудра людина може бути здатною до змін, до інновацій, до сприйняття сучасного світу, і, що найголовніше, до системного інноваційного мислення, усвідомлених і цілеспрямованих дій. У зв'язку з цим, в освіті України почався новий етап розвитку, який ми пов'язуємо зі змінами світогляду та менталітету людини. У Законі України «Про освіту» освіта є пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства. Державний стандарт початкової освіти, затверджений 21 лютого 2018 року Кабінетом Міністрів України, побудовано на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного підходів, що зумовлює чітке визначення результативної складової засвоєння змісту початкової освіти Компетентнісний підхід пов'язаний із особистісно орієнтованим та діяльнісним підходами. Перший потребує свого перетворення із загальної моделі для «всіх» на суб'єктивні надбання одного учня, а також трансформації змісту освіти. На противагу йому, діяльнісний підхід реалізовується лише в діяльності, тобто під час виконання сукупності певного виду дій конкретним учнем. Перехід до компетентнісного підходу це переорієнтація з самого процесу навчання на результат освіти під час діяльності учнів, це перенесення акценту з накопичення визначених знань, навичок та умінь на формування і розвиток у дітей, здатності застосовувати їх у практичній діяльності, а також досвід в певних ситуаціях. Концепція «Нова українська школа» – ідеологія реформи середньої освіти. В Україні, як і у всьому світі, набирає ваги так зване покоління Y, або «діти тисячоліття», які народилися між 1990 і 2000 роками. Їхні погляди, спосіб життя кардинально відрізняються від старших поколінь.. Наш світ – світ інформації, яка швидко збільшується, а також швидко і постійно застаріває. Це світ, в якому ідеї постійно піддаються структурним змінам, все новим перевіркам та переосмисленню. Тому основна мета школи навчити учнів не лише відтворювати знання, а й застосовувати їх для вирішення життєвих проблем

Одним із ефективних шляхів досягнення цієї мети є використання в навчальному процесі технологій критичного мислення. Розвиток критичного мислення потрібен не тільки самій людині, а й є незаперечною умовою суспільного прогресу, фактором підвищення мотивації до самореалізації. Застосування технології розвитку критичного мислення створює додаткову мотивацію до навчання. Діти вчаться застосовувати нові знання, спираючись на засвоєний раніше матеріал; у них виробляються вміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди та розв'язувати конфлікти; шукати, компонувати і застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел, використовуючи сучасні технології для виконання конкретних завдань, здійснюється перехід до педагогіки партнерства.

Розділ 1.

Застосування технології розвитку критичного мислення та інтерактивного навчання на уроках української мови та літератури

Інтерес до технології критичного мислення як освітньої інновації з'явився в Україні близько 18 років тому. Цю проблему досліджували науковці О.І. Пометун та Л. Пироженко (інтерактивні методи), а також А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Дж. Макінстер (технологія розвитку критичного мислення), Н. Вукіна, Н. Дементієвська (як навчати критичного мислення).

Критичне мислення є переходом від навчання, орієнтованого переважно на запам'ятовування, до навчання, спрямованого на розвиток самостійного свідомого мислення учнів. А чи не найважливішим аспектом критичного мислення є його відповідність вимогам демократизації освіти та суспільства. Воно є дієвим способом виховання демократичного менталітету громадян.

Відповідно до думки відомого фахівця з цієї проблеми М. Ліпмана, критичне мислення є «вміле відповідальне мислення, що дозволяє людині

формулювати надійні вірогідні судження, оскільки воно: а) засновується на критеріях, б) є таким, що самокерується, в) пливе до контексту».

1.1. Уроки розвитку критичного мислення — це уроки співпраці, пошуку й відкриттів

Уроки, на яких застосовують технологію розвитку критичного мислення,— це уроки співпраці, пошуку й відкриттів. Вони мають структуру, що складається з трьох частин, або фаз: актуалізації, побудови знань і консолідації. Починається урок фазою актуалізації (передбачення), під час якої спрямовується увага учнів на те, щоб вони міркували над темою, яку починають вивчати, і ставили запитання. Після такого початку уроку учні підведені до формулювання запитань, пошуку, осмислення матеріалу, відповідей на попередні запитання, визначення нових і намагання відповісти на них. Ця друга, або середня, фаза уроку називається фазою побудови знань.

Коли учні зрозуміли ідеї уроку, проводимо спонукання відрефлексувати те, про що дізналися, та ставимо запитання, що це означає для учнів, як це змінює їхні попередні уявлення, зрештою, як можна це використовувати. Ця третя фаза уроку називається фазою консолідації.

Наприклад, під час вивчення теми «Складнопідрядне речення» у 9 класі на фазі актуалізації пропоную учням згадати, що вони вже знають із цієї теми, записати їхні ідеї на великому аркуші паперу із таблицею в колонку «Що знаємо?», потім поставити запитання, які вони мають з теми, і занести їх до таблиці в стовпчик «Про що хочемо дізнатися?».

На середній фазі уроку — побудові знань — учні слухають пояснення вчителя, опрацьовують матеріал з мови, спираючись на тексти соціокультурної змістової лінії, здійснюють самостійну пошукову роботу, під час якої шукають відповіді на свої запитання та відзначають нові ідеї, яких не очікували. Під час фази консолідації учні повідомляють, про що вони дізналися. Спочатку

називають відповіді, які знайшли на свої запитання, а потім — усі важливі ідеї, які виявили, після чого записують це до таблиці в колонку «Про що дізналися?».

Нарешті, на заключній фазі уроку використовуємо метод «Вільне письмо», коли учні повинні написати про СПР, скільки вони можуть, протягом 5—10 хвилин, а потім даємо можливість поділитися своїми ідеями.

Викладання — це щось більше, ніж набір методів, тому потрібно глибоко продумувати логічну послідовність використання їх на уроках. Деякі з прийомів є всеохопними стратегіями, із яких формується цілий урок, наприклад: «Знаємо — хочемо дізнатися — дізналися», «Я досліджую», «Ажурна пилка». Інші, як наприклад: «Читання в парах — Узагальнення в парах», «Почергові запитання» можна комбінувати для розробки завершеної моделі уроку.

Сучасна методика має багатий арсенал методів та прийомів організації активного навчання та розвитку критичного мислення. Так, на уроках української мови варто використовувати такі прийоми та методи: «Знаємо — хочемо дізнатися — дізналися», «Дошка запитань», «Павутинка дискусій», «Швидке письмо», «Вільне письмо» тощо.

На уроках української літератури застосовуємо інші: «Спрямоване читання», «Почергові запитання», «Припущення на основі запропонованих слів». «Залиште за мною останнє слово», «Читання з маркуванням тексту», «Спрямоване слухання», «Твір-п'ятихвилинка», «М-схема», «Т-схема», «Картка персонажа», «РОФТ (роль, отримувач, форма, тема)» та інші.

1.2. Як планувати урок, аби формувати навички критичного мислення

Ось матриця планування уроку за допомогою запитань, яку дають у методичній системі «Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів» Джинні Стіл, Курт Мередіт, Чарльз Темпл (1998). Вона буде

корисною для вчителів, які працюють над впровадженням стратегій критичного мислення у навчальний процес. Ці запитання вчитель повинен поставити собі і відповісти на них під час планування уроку.

Готуючись до уроку

Мотивація

- Чому цей урок є важливим?
- Як він пов'язаний з тим, чого я вже навчав, і з тим, чого буду навчати?
- Як тема уроку може бути пов'язана з особистим досвідом учнів та з їх інтересами?
- Які можливості надає урок для критичного мислення?
- Що учні зможуть зрозуміти, чого навчитися робити у майбутньому завдяки уроку?
- Яку цінність має урок для вчителя, яку — для учня? Завдання уроку
- Які конкретні знання, розуміння яких проблем будуть досягнуті учнями?
- Які дії учнів передбачено з набутими знаннями чи новим розумінням проблем?

Передумови

- Що учень має вже знати, що вміти робити для того, щоб успішно засвоювати урок?
- Чи спроможний він використати ці процеси мислення й навчання, що включені в урок?

Оцінювання

- Яку методику оцінювання я буду використовувати?
- Яких доказів того, що учні дійсно навчилися того, що я запланував, буде знайдено?

Ресурси та використання часу

— Яким чином розподіляються ресурси та час, необхідні для процесу навчання?

— Чи потрібні спеціальні тексти?

— Скільки часу потребує кожна стратегія, що буде використовуватись?

Групування

— Як повинні бути згруповані учні для навчального процесу?

Під час уроку

Актуалізація

— Як сфокусувати думку учнів на темі уроку?

— Як збудити зацікавленість учнів?

— Як відновити у пам'яті попередні знання?

— Яким чином можна підвести учнів до формулювання запитань та цілей навчання, а також до оцінювання власних попередніх знань?

Усвідомлення змісту

— Яким чином учні досліджуватимуть зміст теми уроку?

— Як вони будуть відстежувати усвідомлення змісту?

— Який матеріал слід їм надати?

— Як їх залучити до активного навчання?

Рефлексія

— Яким чином учнів слід спрямовувати на обміркування нових знань, на пошук відповідей на запитання, що залишилися?

— Як учні можуть застосувати вивчене на уроці?

Закінчення

— Яких результатів треба досягти на уроці?

— Наскільки розв'язання проблем є бажаним?

— Наскільки це можливо зробити у зв'язку з даною темою?

— Чи є такі проблеми, які можуть залишитися невирішеними, принаймні зараз?

Після уроку

— Яка діяльність учнів, що продовжує роботу, розпочату на уроці, може бути запланована на позаурочний час? До якого подальшого навчання може вести цей урок?

— Що повинні робити учні після закінчення уроку?

— Які питання потрібно дослідити?

Відомий фахівець Ч. Темпл дає вчителям важливі поради щодо того, як ставити питання.

— Після того, як поставили питання, надавайте час на міркування (до 5—10 секунд).

— Перш ніж висловити свою думку перед усіма, відповідь обговорюється в парі (метод «Поміркуйте — Об'єднайтеся в пари — Обговорити»).

— Ставте запитання, які розвивають, продовжують обговорення, на зразок: «Що ви могли б доповнити?»

— Обговорення має бути відкритим. Учитель не підтверджує і не спростовує відповіді учнів. Наприклад: «Цікаво» або «Я про це досі не думала».

— Просіть узагальнити, підбити підсумок. «Хто може висловити точку зору (учня чи учениці) новими словами?»

— З'ясовуйте думку інших учнів. «Хто згоден з (учнем чи ученицею)? Хто ні?», «Хто згоден? Чому?»

— Заохочуйте учнів адресувати запитання іншим. «Запитай..., чи може він щось додати до твоєї відповіді?»

— Метод проголошення / міркування вголос: «Як ви дійшли такого висновку?»

— Якщо учень не хоче відповідати, рухайтесь далі.

— Попереджайте учнів про можливість різних відповідей: «На це запитання є кілька можливих відповідей».

— Використовуйте уяву: «Що сталося б, якби...?»

— Порівнюйте відповідь з чимось ще: «Чим відповідь ...схожа з...?»
«Чим відрізняється?»

— Трансформуйте відповідь у будь-який спосіб: «Що було б, якщо б ми змінили (ідея учня) на...?» «Що, якщо б ми з'єднали ідею ...з ідеєю...?»

1.3. Методи та форми роботи з технології «Критичне мислення»

Методи та форми роботи з технології «Критичне мислення»

1. Стратегія «Асоціативний куш»

(Етапи актуалізації і рефлексії)

Правила складання асоціативного куща:

- Записати на дошці в центрі ключове слово чи фразу;
- Записати будь-які слова чи фрази, які спадають на думку;
- Ставити знаки питання біля частин куща, в яких є невпевненість;
- Записувати всі ідеї, які з'являються чи скільки дозволяє час.

Приклад. Асоціативний куш, складений на вступному уроці з літератури

Функції літератури: пізнавальна, естетична, виховна, оцінна, артистична, творча, (за Умберто Еко, підтримує життєвість мови)

2. Стратегія «Сенкан» (п'ятиряддя).

(Етап рефлексії).

Сенкан – це білий вірш, в якому синтезована інформація в стислому вислові з 5 рядків.

Алгоритм складання сенкану:

- 1) Тема (іменник)
- 2) Опис (прикметник)
- 3) Дія (дієслово)

- 4) Ставлення (фраза), почуття з приводу обговорюваного.
- 5) Перефразування сутності (синонім, узагальнення, підсумок).

Приклад сенкану:

- 1) Рушник.
- 2) Гарний, полотняний, різнокольоровий.
- 3) Зацікавлює, дивує, зворушує, приваблює.
- 4) Бережімо, пишаємося, даруємо.
- 5) Оберіг, зв'язок з минулим.

3. Стратегія «Кубування»

(Цей метод навчання полегшує розгляд різних сторін теми).

Ця стратегія, де використовується куб, на гранях якого даються вказівки для учнів. Учитель пропонує в процесі роботи викласти власні думки з пропонованої теми.

Цей метод допомагає дитині визначити, яка інформація йому знайома, і що він дізнався нового. Це найголовніше, бо учень може сказати собі: «Це я знаю, але хочу дізнатися більше».

Приклад «Кубування»

(Робота в групах).

- 1) Лексичне значення слова.

Ведмідь – дика кошлата тварина, що живе у лісі, зимує у барлозі, любить мед.

- 2) До витоків слова

Ведмідь – означає «той, хто поїдає мед», «медоїд».

- 3) Спільнокореневі слова.

Ведмідь, ведмежа, ведмедик, ведмежатник, ведмежий.

- 4) Сполучення слів:

Великий, клишоногий, вайлуватий, старий, голодний, чорний, бурий, гімалайський, білий.

- Побачити, зустріти, вистежити (ведмедя).
- Реве, смокче (лапу), спить.

5) Синоніми

Ведмідь клишоногий, ведмежа.

6) Фразеологізм:

- Ведмідь на вухо наступив (немає музичного слуху).
- Ведмежа послуга.
- Дивитися ведмедем.

Прислів'я: - Два ведмеді в одному барлозі на живуть;
 - Для ведмедя зима – одна ніч.

Загадка: Клишоногий, вайлуватий,
 Смокче у барлозі лапу,
 Вміє голосно ревіть,
 Називається ... (ведмідь).

4. Стратегія «Есе»

(Етап рефлексії, актуалізації)

Есе як метод формування критичного мислення полягає у написанні тексту в довільному стилі.

Алгоритм «Есе»:

- Збирання інформації за проблемою.
- Аналіз інформації.
- Виявлення власної точки зору.
- Викладання власної точки зору.

Есе може бути абсолютно вільним чи аргументованим (від 5 до 20 хвилин).

5. Стратегія «Дискусія»

Досить актуальним на сьогодні методом формування критичного мислення є різні види дискусій, дебатів.

Дискусії і дебати дозволяють ефективно розв'язувати проблеми через самовираження, вчитися аналізувати ситуацію, добирати аргументи для розв'язання проблеми, розвивати комунікативні навички.

Хід дискусії:

1. Оголошується проблемне питання дискусії.
2. У групі одна пара обирає позицію «ЗА», інша – «ПРОТИ».
3. Кожна пара обговорює свою позицію, добирає аргументи на її підтримку.
4. Через деякий час утворюються нові пари, які складаються з учасників, що займали одну і ту ж саму позицію, але з інших груп.
5. Учасники в нових парах порівнюють свої аргументи, додають за необхідності нові.
6. Учасники повертаються до своїх початкових пар, маючи «удосконалений список» аргументів.
7. Проводиться дискусія у своїй групі серед двох пар.
8. Кожний учасник дискусії викладає власну позицію, скориговану під час дискусії, у вигляді есе.

6. Стратегія «Кероване читання з передбаченням»

Алгоритм

— Після ознайомлення з назвою тексту та його автором перед читанням ставлю дітям питання, які дозволяють зробити припущення, про що саме буде текст (робота в парах чи групах).

— Текст розподіляється на частини, і далі читати його учні будуть частинами. Зупинки треба робити на найбільш цікавих місцях, створити інтригуючу ситуацію очікування.

— Після читання кожної частини учням ставляться запитання. Пропонується зробити передбачення стосовно того, що буде далі. А після читання наступної частини це передбачення аналізується.

7. Стратегія «Метод прес»

(На будь - якому етапі уроку)

Етапи методу прес:

- Висловлюю свою думку: «Я вважаю...»
- Пояснюю причину такої точки зору: «Тому що...»
- Наводимо приклад додаткових аргументів на підтримку своєї позиції: «... Наприклад...»

— Узагальнюємо, формуємо висновки: «Отже...», «Таким чином...»8.

Стратегія «Порушена послідовність»

8. Робота в групах

- Учні пропонуються кілька речень з тексту, записаних у порушеній послідовності.

— Учні об'єднують у групи. Кожна група повинна запропонувати свою послідовність поданих речень. Результат фіксується у зошитах.

— Читання тексту і перевірка результатів.

— Обговорення.

9. Стратегія «Взаємні запитання»

- Текст або матеріал для вивчення поділіть на логічно завершені частини.

— Учні вголос читають за цілими частинами, ставлять самі запитання:

- Одне одному в групі;
- Одне одному в парах;
- Одна пара (група) інший.

10. Стратегія «Джигсоу» (Мозаїка)

— Учні класу об'єднуються у постійні групи (кількість учнів – це кілька частин у тексті). Кожен учень має певний номер.

— Текст поділяється учителем на логічно завершені частини.

— Кожна частина вивчається певною експертною групою, яка формується за однаковими номерами, за кольоровими картками.

— Робота експертних груп. Учні вивчають свою частину, готуються донести її зміст до своїх товаришів у постійній групі.

Отже, кожна дитина вивчає свою частину тексту, але за допомогою товаришів (експертів з іншої частини) повинна сприйняти весь текст в цілому.

— Повернення експертів до постійної групи і взаємонавчання.

— Перевірка засвоєння змісту і цілому всіма учнями.

11. Стратегія «Письмо в малюнках»

Алгоритм роботи:

— Намагайся намалювати те, що хотів сказати при роботі над матеріалом.

— Власні враження, відношення до подій перенести на аркуш паперу.

12. Стратегія «Доповідач-респондент»

— Прочитати текст, запам'ятати його.

— Два учні виходять до дошки.

— Один переказує зміст прочитаного. Другий уважно слухає. Потім все, що було пропущено, показує за допомогою рухів, жестів, міміки.

— Перший учень намагається доповнити розповідь тим, про що ще не було сказано.

Керуючись цими стратегіями на уроці, ми зможемо забезпечити умови для повноцінного розвитку особистості, формування в неї творчого критичного мислення.

Використання технологій розвитку критичного мислення не самоціль, а засіб створення атмосфери доброзичливості й порозуміння, зняття з душі дитини відчуття страху, навіювання впевненості у своїх силах, налаштування на успіх, виявлення здібностей до творчості.

Висновок до розділу 1

Отже, технологія дає учневі підвищення ефективності сприйняття інформації;

- підвищення цікавості як до навчального матеріалу, так і до самого процесу навчання;

- уміння критично мислити;

- уміння відповідально ставитися до власної освіти;

- уміння співпрацювати з іншими;

- підвищення якості освіти учнів;

- бажання і вміння стати людиною, яка вчиться протягом усього життя.

Технологія дає учителеві:

- уміння створити в класі атмосферу відкритості й відповідальної співпраці;

- можливість використовувати модель навчання й систему ефективних методик, які сприяють розвиткові критичного мислення й самостійності в процесі навчання;

- стати практиками, які уміють грамотно аналізувати свою діяльність;

- стати джерелом цінної професійної інформації для інших учителів.

Розділ 2. Незмінні помічники – інтерактивні методи навчання

Безпосередньо з технологіями розвитку критичного мислення пов'язана організація активного навчання. Незмінними помічниками в такій роботі стали інтерактивні («іnter» — взаємний, «act» — діяти) методи, їх існує безліч, наприклад:

- Робота в малих групах: у парах, змінні трійки, перехресні групи, «Карусель», «Акваріум», проектна робота, «Коло ідей».
- Фронтальна робота: «Коло знань», «Мозковий штурм», «Навчаючи — вчусь», «Ажурна пилка», «Гронування», «Акваріум».
- Дискусійне навчання: «Піраміда», «Ток-шоу», дебати, «Нескінченний ланцюжок», «Прес», «Обери позицію».
- Ігрове навчання: рольова гра, урок-мандрівка, урок-екскурсія, урок-казка, «Імітація», «Аукціон», «Громадські слухання», «Театр», «Літературна кав'ярня».

«Запитання Сократа» (допомогти учням міркувати над проблемою):

- Навіщо це потрібно?
- До чого це призведе?
- Що ви мали на увазі, сказавши...?
- Не могли б ви висловити думку інакше?
- Ви припускаєте, що... Чому?
- Чи є причини сумніватися в цьому факті?
- Якщо це могло відбутися, які можуть бути наслідки? Чому?
- На які ще запитання необхідно відповісти, перш ніж міркувати над цим запитанням?

Якості (за Д. Халперном), які допомагають учню критично мислити:

- готовність до планування;
- гнучкість (готовність сприймати ідеї інших);
- наполегливість (не відкладати розв'язання важкої задачі на потім);

- готовність виправляти свої помилки (зробити правильні висновки);
- усвідомлення (відстежувати хід своїх міркувань);
- пошук компромісних рішень (щоб ваше рішення могли сприйняти інші).

Заохочують до висловлення різних точок зору. Не виконують функцію джерел істини. Піддають сумніву як свої висновки і знання, так інших, заохочують учнів робити те саме. Відкрито обговорюють одне з одним ідеї, їх аргументацію. Існує атмосфера відкритості, дослідження й пошуку.

Використовують питання вищого рівня (чому? що буде?) під час аналізу проблеми та прийняття рішення. Використовують питання вищого рівня (чому? що буде?) під час аналізу проблеми та прийняття рішення.

Показують учням, як виконувати завдання, і дають більше порад, ніж критикують або оцінюють. Роблять припущення, збирають інформацію, впорядковують її, ставлять питання.

Учням надається підтримка, якщо вони її потребують. Працюють самостійно та оцінюють свою роботу.

Керуючи процесом навчання, надають учням дедалі більше незалежності, коли стає зрозумілим, що вони до цього готові. Почувають себе захищеними емоційно, не бояться нових завдань.

Навчання критичного мислення буде ефективним, якщо:

- учитель буде обізнаний, поінформований з основними теоретичними положеннями, які визначають критичне мислення;
- якщо учитель застосовуватиме певну структуру уроку з трьох фаз;
- учитель створює і підтримує психологічний мікроклімат (співпраця, безпека, співтворчість);
- учитель працює на вищих рівнях мислення;
- доцільна організація навчального простору (розташування меблів).

2.1. Медіаграмотність як засіб розвитку критичного мислення учнів на уроках української мови та літератури

У новому Державному стандарті зазначено, що обов'язкові результати навчання передбачають формування у школярів навичок сприймання, аналізу, інтерпретації, критичної оцінки інформації в текстах різних видів та медіатекстах.

Медіаосвіта в Україні є важливим засобом формування і зміцнення національної ідентичності, консолідації суспільства, формування свідомої громадянської патріотичної позиції особистості.

Учитель повинен дати учневі спеціальні пошукові знання, навчити навігації в інформаційному просторі – тобто формувати діяльнісно-ціннісний підхід до освіти й самоосвіти. Сучасні школярі досить вільно орієнтуються в інформаційному просторі. Тому завдання педагога: розвивати критичне мислення дитини, його вміння аналізувати та відбирати важливу інформацію, структурувати, узагальнювати, використовувати й осмислено створювати для інформаційного середовища власні медіатексти, формувати медіакультуру школярів.

Сьогодні в освіті йдеться про формування людини, здатної приймати відповідальні рішення, критично мислити, творчо вирішувати проблеми, самореалізуватися, а отже, про формування компетентної особистості. Питання формування компетентностей висвітлено в Концепції загальної середньої освіти, Концепціях мовної та літературної освіти, Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, нових програмах. Важливим нині є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись й пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя.

Визначальною умовою ефективного застосування медіаграмотності як засобу розвитку критичного мислення на уроках мови та літератури є сукупність методичних підходів, які програмують позицію учня як активного співтворця уроку

Значення медіа в нашому житті таке велике, тому потрібно якимось чином учнів готувати до взаємодії з цією новою реальністю.

Чому на уроках потрібно впроваджувати медіаграмотність?

Заняття цікавіші для учнів. Медійний простір, у якому живе дитина інформаційного сьогодення, – неймовірне поле для діяльності вчителя. Учні шукають, перевіряють, порівнюють, аналізують інформацію з різних джерел (підручник, відеоролик, стаття в журналі, пост у соціальній мережі).

Заняття інтегровані. Можна одночасно інтегрувати з історією, природознавством, літературою, основами здоров'я, англійською мовою.

Вправи, які можна використовувати на уроках мови та літератури для впровадження медіаграмотності.

Вправа «Інтерв'ю»

Визначити головних героїв оповідання.

Оберіть головного героя, у якого ви хочете взяти інтерв'ю.

Продумайте і запишіть питання для інтерв'ю.

Поставте питання головному герою.

Складіть уявне інтерв'ю з письменником, літературним героєм.

Ця вправа потребує змістовної обізнаності з певного питання, тобто опрацювання декількох джерел, що можуть подавати суперечливі відомості, критичне сприймання їхнього змісту, підготовка запитань, презентація власної точки зору, якщо потрібно, то й її обґрунтування, аргументація.

Вправа «Лист до головного героя»

Напишіть вашому улюбленому герою лист з привітаннями до дня народження. Не забудьте підписати конверт з адресою.

Адреса отримувача

Кому _____

Назва твору _____

Хто автор твору _____

Якою мовою написаний твір _____

Вправа «Стрічка новин»

Складіть картинки так, як ці події відбуваються у творі. Перекажіть твір.

Вправа «Редактор»

До нашої газети/журналу надійшла стаття, але в деяких словах не вистачає літер. Спробуйте відновити текст і переписати статтю правильно з усіма літерами.

До нашої газети/журналу надійшла стаття, але автор переплутав речення місцями та допустив помилки при написанні. Спробуйте відредагувати статтю, виправивши всі помилки.

Вправа «Позитивна афірмація»

Афірмації – це стислі позитивні вирази, «мікропрограми» для нашої підсвідомості, що здатні змінити життя на краще.

Похваліть себе за активну роботу на занятті, промовляючи позитивну афірмацію.

Вправа «Диктор телебачення»

Уявити себе диктором телебачення. Прочитати тест, відриваючи погляд від нього.

Вправа «Хмаринки слів»

Згрупувати риси характеру відповідно до головних героїв.

Вправа «Рекламний ролик»

Створити рекламний ролик про необхідність збереження навколишнього середовища.

Вправа «Радіоменю»

Скласти музичне меню для оповідання. Які відомі вам пісеньки ви використаєте, щоб передати настрій твору?

Вправа «Селфі»

За допомогою телефону виконати селфі зі своєю улюбленою книгою. Наступне фото – це фото сторінки з цієї книги, де знаходиться улюблене місце в тексті.

Пояснити однокласникам, чому дана книга стала улюбленою. Що привернуло увагу? Чим книга сподобалася і запам'яталася? Переказати чи зачитати улюблене місце з тексту.

Вправа «Порівняй...»

Порівняти прослуханий поетичний твір та ваші асоціації, які викликає у вас вірш. Якщо є відмінності, то в чому вони?

Вправа «Видова трансформація»

«Перетворіть» віршований текст на прозовий, намагаючись зберегти не лише зміст, а й стиль автора. Доберіть рядки вірша, якими можна було б підписати кожне з зображень.

Вправа «Соноскоп»

Слухаючи виразне читання поезії, заплющіть очі й уявіть собі, які картини ви побачили б, ставши ліричним героєм цього вірша; які кольори переважають у цих картинах? які звуки чуються?

Вправа «Уява»

Дібрати найбільш промовисті ілюстрації до кожного рядка поезії, створюючи своєрідний відеоряд.

Вправа «Порівняй»

Порівняти ілюстрації опису пейзажу, художні деталі, прихованість сюжету. Порівняти образи головних героїв, зображені різними художниками.

Вправа «Фантазія»

Зробити презентацію репродукцій картин природи або власних фото, на яких буде зображено ранок. Уявити себе учасниками ранку. «Намалюйте» вітер, сонячне тепло, шепіт трав, спів пташок, дзвін води. Підготуйте музичний супровід до складеного тексту-опису природи.

Вправа «Порушена послідовність»

Пропонується кілька речень з тексту, записаних у порушеній послідовності. Записати речення в правильній послідовності.

Вправа «Взаємні запитання»

Після читання кожної частини ставимо запитання за змістом прочитаного або запитання, відповідь на яке вимагає міркування.

Вправа «Відстоюй свою позицію»

Потрібно відстоювати свою позицію, наводячи переконливі аргументи за і проти.

Вправа «Уяви себе»

Уявіть себе якимось предметом: маленьким кущем, легенькою хмаркою, першим проліском, весняною брунькою, листочком дерева. Перевтілюючись в образ, дати відповідь на питання: Що бачу навкруги? Що чую? З ким дружбу веду? Кого боюся? Про що мрію? Що люблю?

Вправа «Розміркуй»

Подивіться на портрети С.Крушельницької, Квітки Цисик, Соні Делоне. Розкажіть про одну із відомих жінок-українок, про їх вклад у розвиток світової культури.

Вправа «Розмова очей»

За допомогою очей висловити прохання, подяку, привітання.

Вправа «Прогнозування подій»

Дайте відповідь на запитання : Яким бачите героя у майбутньому?

Вправа «А якщо... Чом би й ні...»

Вправа «Закінчи речення»

Мені весело, коли... . Я люблю... . Я хочу... . Мені сумно, коли... .
Мені соромно, коли... . Мені цікаво, коли... . Мені боляче, коли...
Я ніби пташка, тому що...
Я перетворююсь на тигра, коли...
Я можу бути вітерцем, тому що...
Я – склянка води, тому що...
Я – красива квітка, коли...
Я – стежка, тому що...
Я ніби риба, коли...
Я – цікава книжка, коли...

Вправа «Акронім» - розшифрування літер імені або прізвища. Скласти за допомогою асоціативного куща психологічний портрет письменника.

Вправа «Кажуть, що ім'я може керувати психікою...»

Ознайомитися зі значенням імені письменника. Дати відповіді на питання: чи збігається характеристика із вдачею? Назвіть збіги з біографією митця.

Вправа «Фішбоун»

Головою риби може бути сама тема уроку. Верхні кісточки - основні проблеми, пов'язані із запропонованою темою. Нижні кісточки - конкретні приклади до проблем, записаних згори. Хвіст – сформульований висновок.

Вправа «Німе кіно»

Озвучити слайди, уривки з мультфільму, фільму

Вправа «Екскурсовод»

Уявити себе екскурсоводом, дібрати та озвучити відеоматеріал; біографію письменника.

Вправа «Магніт»

Із запропонованих слів вибрати ті, які притягуються до певних слів

Вправа «Ідеальний сад»

Роздивіться фотографії різних садів. Поясніть, який сад вам більше подобається. Письмово розкажіть про свій ідеальний сад.

Вправа «Розшифруй слово»

Кожна буква в слові зашифрована за алфавітом.

На уроках літератури активно використовуємо екранізації програмних творів, але ніколи не діємо за принципом «подивитися замість прочитати». Перегляд кінофільмів допомагає порівняти авторський текст із режисерською інтерпретацією та власним баченням якоїсь події. Обов'язковим є проведення порівняльної характеристики героїв, сюжетних ліній, засобів зображення.

Оскільки розвиток критичного мислення учнів з процесуальної точки зору передбачає саме перехід учня від мисленнєвих операцій низького рівня до високого, використовуємо кубик Блума, який допомагає на кожному етапі уроку перевірити рівень засвоєння знань.

На уроках літератури, на етапі узагальнення знань, використовуємо прийом «Валіза знань», який допомагає швидко систематизувати знання про художній твір.

Такі уроки розвивають у дітей креативне мислення, їм не тільки цікаво, а вони ще й прагнуть до самостійності; по-іншому сприймають прочитаний або прослуханий текст; повніше й точніше висловлюють свої думки; проявляють індивідуальні можливості; будують творчий процес майже самостійно.

2.2. Критичне мислення учнів – вимога сучасності

Чому саме тепер необхідно розвивати критичне мислення?

1. Ми мислимо стереотипами, говоримо стереотипами, інколи не замислюємося над значеннями слів, які використовуємо.

2. Всі ЗМІ контролюються політиками, які маніпулюють нашими поглядами.

3. Інтернет стає для нас основним джерелом інформації.

Інформаційне суспільство — це суспільство, в якому інформація множитья, ускладнюється, швидко застаріває і набуває якісно нових функцій, у якому інформаційний вплив часто має на меті маніпулювання поглядами та діями людей, потребує від людини нових компетенцій.

Люди, що мають критичне мислення:

- чесні самі із собою;
- долають сумніви;
- ставлять питання;
- будують судження на доказах;
- виокремлюють головне від риторики, коли слухають радіо, дивляться

телевізор, читають газети, слухають виступи політиків;

- інтелектуально незалежні;
- ними неможливо маніпулювати.

Дослідницькі навички, необхідні критично мислячій людині:

- спостерігати — бачити і помічати властивості об'єкта;
- описувати — зазначати, як об'єкт виглядає;
- порівнювати — встановлювати подібності й розбіжності між

об'єктами; оцінювати що-небудь і порівнювати з іншими;

- визначати — показувати чи доводити існування об'єкта; розпізнавати об'єкт як конкретну річ;

- асоціювати — встановлювати зв'язок між об'єктами; з'єднувати об'єкти за принципом їх взаємодії;

- узагальнювати — робити висновки на основі наявної інформації чи фактів;

- прогнозувати — передбачати, що відбудеться в майбутньому; пророкувати що-небудь.

Дедалі складнішим стає світ, тож очевидно, що молодь, як ніколи, потребує вміння розв'язувати складні проблеми, критично ставитися до обставин,

Щоб мати можливість знайти своє місце в житті, учень повинен володіти певними якостями:

- гнучко адаптуватися у мінливих життєвих ситуаціях;
- самостійно і критично мислити;
- уміти бачити і формулювати проблему, знаходити шляхи раціонального вирішення;
- усвідомлювати, де і яким чином здобуті знання можуть бути використані в оточуючому середовищі;
- бути здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити;
- уміти працювати з інформацією;
- бути комунікабельним, контактним, уміти працювати у колективі, різних ситуаціях;
- уміти самостійно працювати над розвитком власного інтелекту.

Щоб виховати навички спілкування та співробітництва, навчити школяра вчитися, вчитель має докорінно змінити зміст своєї діяльності. Тепер головне завдання не «донести», «пояснити» і «показати» учням. А організувати спільний пошук розв'язання завдання, яке постало перед ними. Нові умови навчання потребують вміння вислухати всіх бажаючих з кожного питання, не відкидаючи жодної відповіді, стати на позицію кожного учня, щоб зрозуміти логіку його міркування й знайти вихід з постійно мінливої навчальної ситуації, аналізувати відповіді, пропозиції дітей і непомітно вести їх до вирішення проблем.

Навчання не може існувати без постійного навчального спілкування, при якому учень, зрозумівши, чого він не знає, не вміє робити, сам починає активно діяти, включаючи в цей процес учителя як більш досвідченого партнера. Думка учителя при цьому сприймається дітьми як одна з можливих точок зору, яку треба співвідносити з власною і думками інших учнів. Необхідність такого спілкування випливає з природи пошукової дослідницької діяльності, за якої пошук істини поодинці неможливий, необхідний колективний пошук, який супроводжується постійним обміном думками.

Ефективність засвоєння учнями навчальної інформації прямо залежить від ступеня активізації їх залучення до процесу навчання. Тому головним завданням вважаю формування творчо розвиненої особистості, створення умов співпраці.

Ця технологія дозволяє одночасно і більш ефективно формувати в учнів низку ключових компетентностей. Перш за все — «уміння вчитись», тобто вміння самостійно здобувати знання у будь-якому вимірі «простору навчання». Вони вчаться організовувати свою роботу з розв'язання актуальних проблем і досягнення потрібного результату, набувають навичок самоконтролю, самооцінки, самовдосконалення. Співпраця учнів між собою та з учителем сприяє формуванню соціальної компетентності демократичної природи. Учні навчаються спільно визначати проблеми і мету діяльності, ефективно співпрацювати, бути ініціативними і відповідальними за прийняття рішень, обґрунтовано долати суперечки.

Застосування технології розвитку критичного мислення — один із шляхів виховання активної особистості, що може взяти на себе ініціативу і діяти у межах правового поля. Це засіб формування критичного мислення і водночас розвитку творчих здібностей дитини.

Очевидно й те, що здатність мислити критично є навичкою, яку треба формувати, розвивати в навчальному середовищі.

Для людей, що мислять критично, розуміння інформації є скоріше початковим, ніж кінцевим моментом навчання. Критичне мислення включає сприйняття ідей та аналіз висновків з них, піддання їх коректному скептицизму, зіставлення їх з протилежними точками зору, розробку системи доказів на підтримку відповідної точки зору та обрання позиції, заснованої на цих доказах.

Критичне мислення є складним процесом творчої інтеграції ідей та джерел, переоцінки та перебудови понять та інформації. Воно є активним та інтерактивним процесом пізнання, що відбувається водночас на багатьох рівнях.

За допомогою електронних засобів інформації, що поширюються майже в усіх культурах, школи та домівки стають інформаційними центрами з доступом до інформації по всьому світу. Уміння просіювати інформацію та вирішувати, що важливо, а що ні, буде потрібне для досягнення успіху у житті. Необхідно буде розуміти те, як різні частини інформації поєднуються між собою. Молоді знадобиться вміння знаходити відповідний контекст для нових ідей та знань, оцінювати нові знахідки та відкидати знецінену інформацію.

Майбутнє відкрите для тих, хто критично перевіряє інформацію та вибудовує свої власні реальності.

Висновок до розділу 2

Сьогодні молодь є найбільш активним споживачем медіаінформації, проте вона часто не відчуває маніпулятивні прийоми медіа через відсутність сформованих навичок критичного мислення, умінь аналізувати й осмислювати інформацію. Це актуалізує необхідність формування медіакомпетентності учителів для подальшого розвитку медіаграмотності учнів.

Уроки української мови та літератури допомагають у формуванні медіаграмотної особистості, водночас використання елементів медіаосвіти сприяє вихованню національно-мовної особистості, надає можливість більш ефективно формувати мовну, комунікативну, мовленнєву та соціокультурну компетенцію в різних сферах і жанрах мовлення, повноцінно застосовувати диференційований особистісно орієнтований та розвивальний підходи, враховуючи психологічні особливості кожного учня.

Сьогодні важливо, щоб школа не просто допомагала формуванню здатності особистості до вирішення життєвих проблем, — необхідно зв'язати дитину з життям, показати їй промір життєвих завдань, щоб кожен учень набував навичок самостійності. Оволодіння здатністю до життєтворчості, життєвого проектування допоможе вибрати ті завдання, які визначатимуть життєву траєкторію особистості. Тому вчителю важливо створювати належні умови для повноцінного духовного, фізичного, психологічного розвитку кожної дитини. У центрі уваги — індивідуальні потреби й нахили дитини, які необхідно розвивати, так як вони є основою виховання життєздатної людини.

Очікуваними результатами роботи є підвищення пізнавального інтересу школярів до предмета, підвищення якості знань учнів, розвиток комунікативних навичок, розвиток емоційної й естетичної чутливості школярів, креативність мислення, комфортність навчання.

Згадаймо прислів'я: «Діти — це щастя, створене працею». Разом із своїми учнями буду продовжувати вчитись, творити, оволодівати новими методами і прийомами, впроваджуватиму елементи медіаосвіти на уроках мови та літератури.

Таким чином, саме технологія розвитку критичного мислення дозволяє максимально підвищити ефективність навчально — виховного процесу, дає можливість створити такі умови, коли всі учні залучаються до активної, творчої

навчальної діяльності, процесу самонавчання, самореалізації, вчаться спілкуватись, співпрацювати, критично мислити, відстоювати свою позицію.

У наш час дуже важливо розвивати критичне мислення у дітей - щоб дитина стала отримувати задоволення від читання книг, навчилася їх аналізувати і робити самостійні висновки, щоб навчилися ставити розумні запитання і творчо знаходити на них відповіді. Важливо відзначити, що технологія розвитку критичного мислення допомагає учням самостійно визначати напрям у вивченні теми і самостійно вирішувати проблеми, тобто «мислити по-справжньому». Вчення цікаве тоді, коли воно приносить відчутну радість від пізнання нового, від відчуття власної причетності до того, що відкриває світ знань.

Висновки

Уміння критично мислити потрібне людині, щоб:

- усвідомлено сприймати навколишню дійсність;
- учитися відрізняти добро від зла;
- уміти сумніватися;
- не створити собі кумира;
- не стати об'єктом маніпуляцій і сліпим знаряддям у чийхось руках;
- не бути втягнутим у сумнівні групи (компанії, організації, структури, об'єднання, секти тощо), що загрожують втратою репутації, самоповаги, добробуту, сім'ї, свободи й навіть життя;
- не стати жертвою шахраїв від політики, релігії чи криміналітету;
- віруючи в Бога, не бути сліпим фанатиком;
- бути солдатом, вірним своїй Батьківщині, але ніколи не стати воєнним злочинцем;
- не бути підвладним соціально небезпечним стереотипам і упередженням;
- думати власною головою, вміти ставити й вирішувати найскладніші життєві питання;
- мати власну думку, вміти її формулювати, аргументувати, обговорювати з іншими людьми, поглиблювати, а можливо, й змінювати;
- учитися не тільки на своїх помилках, а й на помилках інших;
- уміти прогнозувати наслідки своїх вчинків;
- тверезо оцінювати свої слабкі й сильні риси;
- розвиватися, самовдосконалюватися, ставати кращим, добрішим, великодушнішим;
- усе життя пізнавати істину, усвідомлюючи, що це процес безконечний;
- знайти прекрасне й захопливе хобі на все життя – ДУМАТИ!

